

Ha nem a renaissance-kor kutatójának vagy a neveléstörténet munkásának szemével nézzük is e művet, hanem csupán mint az utókornak egy elkésztett »udvari embere« vagy mint pusztán művelt olvasó, akkor is, olvasmánynak is rendkívül érdekes ez a könyv, mert sok olyan tanulság kerül az ember elé, mely érvényes a mai életben is és eszményei sok tekintetben a mai ember eszményei is.

A magyar szellemi kultúrának föltétlenül nyeresége az, hogy Castiglióni klasszikus művét most már magyarul is olvashatjuk.

Gyulai Agost.

Augustin Alvarez-Villablanca: Carlos Vaz Ferreira. Ein führender Pädagoge Südamerikas. Hamburg 1938, 8-r., 165 lap.

Részlettanulmány egy a közművelődésben hosszú ideig elmaradt országról, amelyet egyik lelkes fiának tudással párosult buzgósága a mai kultúr-államok szintjára emelt. Az ország a délamerikai *Uruguay*, a férfi ennek fővárosában, Montevideóban 1873-ban született Vaz Ferreira. Érdeklődéssel fogtunk e munkának olvasásába, remélve, hogy ennek a civilizációtól még nem agyonművelt talajnak felemelkedéséből nem egy eredeti mozgalom és intézmény fog elénk tárulni.

A szerző Uruguay kulturális fejlődésének történeti vázolója után bemutatja Vaz Ferreirát mint filozófust és pedagógust: rendre ismerteti elméleti és gyakorlati bölcselétét, pedagógiai rendszerét és gyakorlati pedagógiáját. Ismeri a nagy filozófusokat, de azért a maga útján jár, bár honfitársai felette hajlamosak az európai, főleg angol, francia, továbbá az észak-amerikai minták utánzására. Nem híve az iskolás (doktriner) és a tételes (dogmatikus) tanoknak, gondolkodása nem vezethető vissza egy elméletre vagy irányzatra, magános törekvésének területe, anyaga a valóság és a lehetséges számtalan árnyalatával. Ez jellemzi munkáit is: *Erkölc értelmesei számára* (1909), *Elő logika* (1910), *A pragmatizmus* (1909), *A szabadság problémái* (1925), *A földbirtokról* (1918), *Pedagógiai tanulmányok* (1921). Kéziratbeli vegyes tartalmú feljegyzéseinek ezt a jellemző kettős címet adta: *Fermentario*, értsd: az eredetit megtermékenyítő gondolatok, és *Psicogramas*, amelyekből tudományos folyóiratokban megjelent néhány aforizmaszerű értekezése. Ezekre jellemző a következő két eredeti kifejezés: *Ideensammler* és *Ideenaufwühler*.

Mint pedagógus előfutára a délamerikai új nevelésügyi mozgalomnak; bár nem gyakorlati nevelő, éles szemű bírálóval jótékonyan előmozdította hazájának elméleti és gyakorlati nevelésügyét, állandó kapcsolatban a kort mozgató és foglalkoztató nagy neveléstudományi kérdéseivel. Főleg a tanítás lélektani és módszertani kérdéseivel foglalkozik. Minden tanításban megkülönbözteti és egymástól elválasztja a rendszeres eljárást a szabadtól vagy az *áthatás* módszerétől. Az első a tantervek értelmében és határozott lélektani és logikai szempontok szerint jár el. A másik szabadjára engedi a tanulót, hogy a tananyagot képességei szerint sajátítsa el és *hassa át*. Amannak megfelel a kész ismereteket közvetítő tankönyv, az utóbbinak az *igazi könyv*, a természet, a gyermeket környező valóság. A két eljárást

össze kell hangolni, mert csakis a gyermek által feldolgozandó anyag útján lehet a személyiséget és jellemet fejleszteni. — »Pedagógiai túlzások és pedagógiai törvények« c. fejezetében kimutatja H. Spencer »A nevelés« és Le Bon »A nevelés lélektana« c. munkáinak egyoldalúságait. A következő »A pedagógiai törvények és a rendszerítés a tudományokban« c. részben kifejti, hogy a pedagógia nem tudomány, hanem több más tudományra támaszkodó művészet, szabályoknak és utasításoknak rendszeres egészbe való foglalása, amelyek mutatják, hogyan kell tanítani és nevelni. Ebből a szempontból elemzi és bírálja Berra honfitársával szemben a Herbart-Ziller nyomán Uruguayban lábrakapott racionalisztikus pedagógiát (109—17). Ezután perbeszál az új iskola részéről egyedülüdvözítőnek hirdetett felfedező módszerrel. Kimutatja lélektani réseit, amivel szemben a folyamatnak három fokozatát különbözteti meg: a növendéknek időt kell engedni az emlékezésre, a megértésre és csak azután a felfedezésre. Ez az eljárás a koncentráción és szervezésen épül fel s közel áll az élethez. »A gyermek — írja — nem tudja, hogy tanítója hol akar kilyukadni, hogy mit akar, ez pedig eleve kizárja szerves munkáját.« — A kísérletekről szólva, utal rá, hogy a lélektaniak és élettaniak mellett híján vagyunk még szoros értelemben vett pedagógiai kísérleteknek. Ezek érdekében Montevideóban 1903 óta négy kísérleti iskola működik, amelyekben meg van engedve a tan- és óratervek, tankönyvek stb. változtatása s csak olyan kísérletek tilosak, amelyek a gyermekek egészségét és erkölceit veszélyeztethetik.

»A gyakorlati pedagógia« c. főrész a középiskola, az »iskolapark« és a testi nevelés kérdésével foglalkozik. Az elsövel (126—55) legbehatóbban, egyetemes szempontból és elvi alapon szinte minden vonatkozásra kiterjedően tárgyalja a középiskola elméletét és gyakorlatát a következő sorrendben: a középiskola fogalma és a nevelés általános célja, különleges és általános műveltség, a középiskola céljai, a megtermékenyítő (fermentációs) és rendszeresítő funkció megszervezése (egyéni munka, *vitatkozások!*). Terünk nem engedi, hogy ezeket az ugyancsak eredeti gondolatokkal átszőtt részleteket itt bővebben ismertessük, de tudomás vételül melegen ajánljuk a szakörök figyelmébe. Nem mellőzhetjük azonban az »iskolapark« elnevezésű már régebben és ismételten megpendített intézményt, amelynek nagyvonalú és merész megvalósítását Vaz Ferreira egyik életcéljával tüzte ki. Erről pedagógiai tanulmányaiban (*Estudios pedagogicos* III., 8. l. f.) így ír: »Tegyük fel, hogy egy város tanulói reggel otthonról elmennek az iskolába, de ott helyett közúti vasutat találnak, amely őket egy nagy parkba szállítja, ahol a városi iskolák vannak. Délután ugyanez a vasút a gyermekeket visszaszállítja a városba. — Jó—jó, hangzik az ellenvetés, ezt már ismerjük: vidéki, kerti, szabadlevegős iskolák gyengélkedők, betegek, esetleg jómódúak számára. — Nem így, tervem mást céloz és jóval egyszerűbb: környékbeli iskolák valamennyi városi gyermek számára, elsősorban népiskolai tanulóknak, a középiskolásoknak pedig naponként legalább néhány órára«. A dél-amerikai tanítóegyesület egyhangúlag magáévá tette ezt az egészségügyi, pedagógiai és társadalmi vonatkozásban egyaránt üdvös és üttörő tervet.

1931-ben Floridában volt alapkövetétele az első iskolaparknak, amely 2000-nél több tanuló befogadására volt alkalmas. Néhány hónap mulva Durazóban kezdték meg a második, majd 1932-ben Saltóban a harmadik ilyen intézmény felállítását. Ezzel rokon tervet valósítottak meg 1930-ban Montevideóban: parkban tanítóképző gyakorló, kerti, mezőgazdasági, kísérleti iskolával, laboratóriumokkal, könyvtárral, múzeummal stb., ami a tanároknak és hallgatóknak lehetővé tette az állandó közvetlen érintkezést és sikeres pedagógiai együttműködést. — A testi nevelésről csak annyit, hogy játék, sport és torna útján az embert képessé kell tenni arra, hogy az életben szükséges különböző gyakorlati tevékenységekben helyt álljon (162).

Összefoglalva a mondottakat megállapíthatjuk, hogy Vaz Ferreira az önálló gondolkodók ritka csoportjába tartozik: szívós küzdelmet folytatott az elavult hagyományos nézetek ellen, a lélektanok és nevelésnek csaknem minden területén eredeti gondolataival és figyelemre méltó indítékaival ébresztően és termékenyítően hatott. Mint hazájának praeceptora méltó és megérdemelt elismerésben részesült ebben a könyvben. Dél-Amerikában úttörője volt az új nevelésügyi mozgalomnak. *kf.*

Otrid Becker: Plotin und das Problem der geistigen Aneignung. Gruyter, Berlin, 1940. 8-r., 115 lap.

A nehezen magyarra-fordítható címben (»szellemi birtokbavétel«) a plotinoszi rendszernek egyik központi problémája rejlik, amely elágazásaiban messze belenyúlik az ismeretelmélet-misztika-metafizika-theodicea területeire. *Bréhier* jellemezte először úgy a plotinoszi világgépet, mint a gondolkodási műveletek hiposztázálását és ebben a jellemzésben olyan alapvető felismerés rejlett, amely kutatásaiban Beckert is irányítani tudta. E meglátás szempontjából különös jelentősége van a második hiposztázisnak, a nousnak, amely nem más, mint az Egyből kilépő és hozzá a megismerés aktusában ismét visszaforduló értelem, reflexio. A nous Aristotelesnél önálló lényeg, istenség, isteni értelem — és Plotinosnál megmarad a szónak ez az értelme is — de ugyanakkor lelki állapotot, megismerési fokozatot is jelent. Becker kutatásainak tárgyát épen ez a jelentés teszi s ő szerinte a nous főképen ezt jelenti, a megismerő elme tárgyáválását. Ugyanígy lelki állapot a psyché is, amely akárcsak a nous az Egyből, úgy jött létre a nousból, hogy »mintegy kihajolt belőle« — *ἄον προκύψασα* (IV. 4. 3). Nagy különbség azonban az, hogy, a psyché már az értelmi megismerés, a szellemi világ és a vele együttjáró örökkévalóság körén kívül esik. A lélek birodalma az életösztönök, a természet, az érzéki megismerés, s általában a tér- és időbeli ismereti tárgyak köre. De az előttünk fekvő könyv tárgya nem ez, hanem, mint mondtuk, az értelmi megismerés világa, mely a filozófuson kívül a pedagógust is különösképen érdekli. Ennek a legmagasabb, egészen a vallásos élmények körébe nyúló formája Plotinosnál a »theoria«. Ennek értelmét és eredetét a szerző gondosan kutatja nemcsak a filológia, hanem a filozófiatörténet (Platon, Aristoteles) egész területén. Különösen értékes könyve végén az a mintegy 20 lapnyi szövegmagyarázat, amelyben Plotinos halhatatlan III. 8-át (»A szemlélődésről, a természetről és az Egyről.«)